

El campanar de St. Pere de la Torredembarra

Raül Flores Márquez

JUSTIFICACIÓ

L'any 2005 la Parròquia de Sant Pere de Torredembarra va decidir canviar el vell rellotge i substituir una campana trencada començant així una renovació total del campanar. Com que aleshores l'autor d'aquest treball estava cursant una assignatura d'etnomusicologia, vaig aprofitar l'ocasió per triar de tema de recerca els darrers tocs manuals del campanar. Amb més o menys encert ens vam endinsar en el llavors desconegut món dels campaners de la mà de la Josepa Guasch Valls (*a*) *Pepeta Campanera*, esbrinant molts aspectes que fins llavors ignoràvem i obrint-nos nous camps per a la investigació que poc a poc hem anat ampliant. La versió d'aquell treball ha estat retocada, escapçada en algun dels seus àmbits per tal de no fer-la feixuga i ampliada en d'altres per haver trobat informació rellevant. Us la proporcionem en aquest senzill estudi adaptada a l'espai que ens ha cedit el Centre d'Estudis Sinibald de Mas en el seu recull de treballs.

Volem agrair l'amabilitat de la parròquia i de Mn. Joan Cañas en permetre'ns l'accés al campanar tants cops com ha calgut; els savis mots d'en Daniel Vilarrúbias i Cuadras, estudiós de les campanes, que a tothora ens ha rebut i aconsellat; i com no, a la Rosina Boronat i un especial record per sa mare, la Josepa Guasch, que tan amablement ens van acollir a casa seva un dia de maig de 2004, proporcionant-nos la informació necessària sobre la qual hem bastit aquest treball.

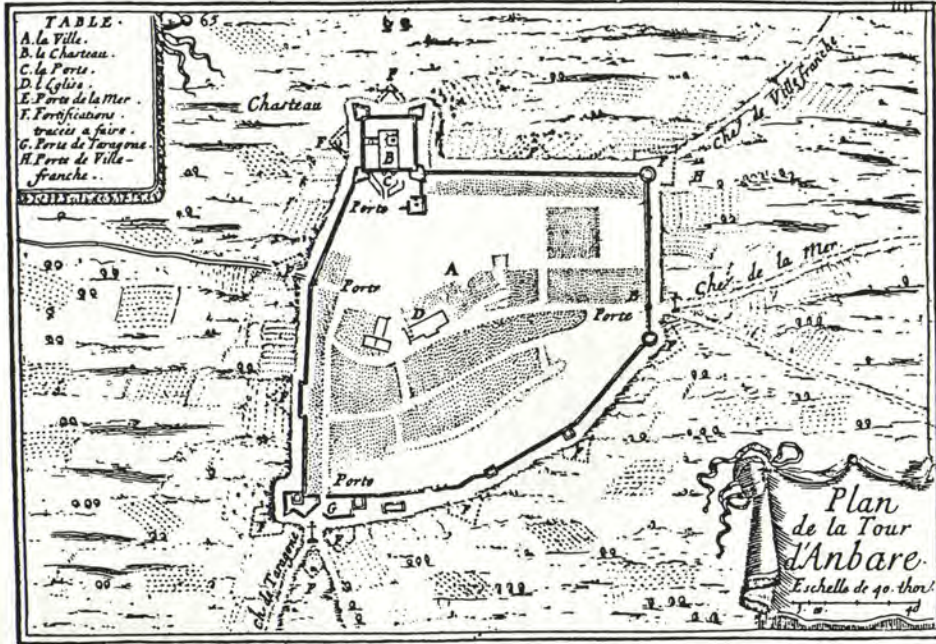
INTRODUCCIÓ

Les campanes han deixat de ser omnipresents per a molta gent de la població, entre altres motius perquè la superfície urbanitzada ha crescut molt i el so del campanar no arriba a tot el municipi. La funció informadora del campanar: oficis, hores, esdeveniments socials -com un bateig o un enterro- ja no abasta tota la població; i malgrat no perdre's, s'esvaeix sense trobar-ne substitut.

Amb l'expansió urbanística, "Dalt la Torre" l'antiga vila closa, tal i com l'anomenen els veïns de Baix a Mar, s'ha convertit avui en el nucli o "*Casc Antic*" de les guies turístiques. Només allà les campanes encara tenen una funció social insubstituïble que, amb la restauració i remodelació feta l'any 2005, obre la possibilitat de guanyar nous usos lligats a la recuperació del patrimoni tradicional.

TORREDEMBARRA, VILA CLOSA

Tot i sabent que aquest treball no és lloc per estudiar a fons l'urbanisme de Torredembarra, voldríem fer una pinzellada a l'estructura urbana que la vila ha heretat, atès que les característiques d'aquesta són les que han

Plànol de la Vila a finals del segle XVII, segons el gravat de Beaulieu.

configurat la personalitat dels seus habitatges i dels seus edificis notables, entre ells el del temple dedicat a sant Pere, com no podia ser cap altre tractant-se d'una vila marinera.

A finals del segle XVII, segons comprovem en els gravats que *Chevalier de Beaulieu* va fer durant la seva expedició al principat, *La Torredembarra* és encara una petita vila closa dins les muralles que l'aïllen i protegeixen dels perills i de l'enemic. Amb el plànol comprovem com la trama urbana es redueix a dues vies principals que transcorren de llevant a ponent i una altra de tramuntana a migjorn corresponents als actuals carrers Joan Güell, Major i Ample. Dins el clos existeixen dues zones obertes que encara no havien estat urbanitzades malgrat que s'intueix com la muralla s'estava convertint ja en paret mestra de molts habitatges.

Aquesta manca d'espai obligaria temps a venir a enderrocar les muralles, però durant el segle XVII i bona part del XVIII la vila creixé dins del recinte emmurallat d'on destaquen dos edificis, tal i com veiem en la vista general que ens proporciona *Beaulieu*: el prominent palau dels Icart o castell nou i l'antiga església romànica.

Torredembarra era doncs una vila closa, dedicada als conreus que l'envoltaven i al mar que la banyava i és lògic suposar que en una població d'aquestes característiques el campanar marqués el ritme diari i de treball fent-se omnipresent en el dia a dia dels seus habitants.

L'ESGLÉSIA I EL CAMPANAR DE SANT PERE APÒSTOL

L'antiga església romànica sabem que estava orientada cap a llevant, així es pot comprovar al referit plànol de *Beaulieu*. El temple actual es començà a bastir el 1677 damunt l'antiga església però canviant l'orientació de la nau principal cap el nord¹. Sembla ser que l'actual campanar ocupa el lloc de l'anterior.

Tot i que no coneixem la data exacta de finalització de les obres sabem que el 1710 el campanar ja funcionava, doncs el 16 d'abril de 1710 s'expedí llicència² per beneir una campana.

La nova església, dedicada també a sant Pere Apòstol, hauria guanyat en alçada i presència a l'anterior, a tal respecte llegim el que diu Rafael d'Amat, Baró de Maldà, al seu pas per Torredembarra el 1794:

“Y luego vérem a la vila de Altafulla. Y lo campanar quedava sens lo guarniment sobre el rellotge, com no anys atrás. Un quart después passàrem per la famosa vila de la Torredembarra, sent llavoras dos quarts de deu. Y quin campanar que és lo de Torredembarra! Luego después deixàrem a la esquerra, a un tir llarch de escopeta, a un petit poble anomenat Clarà. Y después, veyent-se per allí eminent al lloch del Crexell, ab campanar ochavat blanch, ahont hem arribat cerca de dos quarts de onse, prometent ser bon hostal.”³

El baró va observar un prominent campanar que alçant-se per damunt de cases de dues plantes era ben visible d'arreu estant, tal i com podem comprovar en la postal d'inicis del segle vint que acompanyem.

¹Segons documentació conservada a l'Arxiu Diocesà Històric de Tarragona, el permís per fer l'església nova fou expedit l'onze de setembre de 1676 i l'11 de març de 1677 fou col·locada la primera pedra.

²Segons document conservat a l'Arxiu Diocesà Històric de Tarragona.

³D'AMAT, RAFAEL, (Baró de Maldà): *CALAIX DE SASTRE, Viatge a Maldà i anada a Montserrat*. A cura de Margarida Arizeta. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986. Pàg. 124

El campanar, d'uns trenta metres d'alçada creix damunt la planta quadrada de la base tot aixecant-se octogonal en la torre. Disposa de vuit obertures: quatre de grans dimensions que actualment acullen sengles campanes i quatre finestres més petites amb balconet situades sota la punxa. Abans de la restauració de la torre sota la teulada en punxa s'observaven restes d'haver acollit una campana petita. Per accedir al campanar s'han de pujar setanta-tres esglaons i l'ascens al balconet de sota la punxa es feia antigament amb una escala de gat fins a un trespolet de fusta avui inexistent.

LES CAMPANES

Seguidament proporcionem les dades que coneixem sobre les campanes, però abans ens cal aclarir amb sinceritat que el so d'una campana depèn de factors que no hem estudiat i no dominem prou. Teòricament, com més gran sigui el diàmetre més greu serà la nota, però de manera inversa, a major gruix de paret aquesta es torna més aguda. Per tant, entre dues campanes de la mateixa altura i diàmetre, serà més greu la més prima i, evidentment, menys pesada.

Quan el batall copeja l'interior de l'anell de la campana s'inicia una vibració que la recorre en diverses direccions. Com que la seva forma no és uniforme, les vibracions parcials transmeses pel seu perfil generen notes harmòniques diferents a les que es generen en un instrument de corda, per exemple.

Quan parlem de la nota d'una campana ens referim al seu so nominal, la nota principal que sentim en picar l'anell sonor. En canvi, el timbre o so característic, serà l'emissió simultània de totes les vibracions parcials que emet el perfil de la campana. Aquests parcials despisten l'oïda poc ensinistrada i encara més l'afinador electrònic, per aquest motiu ens ha calgut pujar sovint al campanar armats amb martell, cinta mètrica, aparell enregistrator, llibreta d'anotacions i encabat analitzar les dades tot deixant-nos aconsellar per qui té més coneixements que nosaltres.

Per mantenir una coherència en l'anàlisi dels sons, que ve condicionada pel material d'estudi, hem optat per triar la nomenclatura de notes sostingudes i no les seves enharmòniques bemolls. A més, entre parèntesi, aportem la nomenclatura dels campanòlegs alemanys adoptada internacionalment.

La matraca i la campana dels batejos

La mitjana o “*dels morts*” es va batejar com a “*Concepción Josefa Rosalia, 1945*”

El pes de la campana que oferim és aproximat, l’hem calculat sense el jou i segons la fórmula proporcionada pel restaurador Albert Barreda dels campaners de la catedral de València:

$$Pes = (\text{Diàmetre en metres})^3 \times \text{Coef. } 579$$

Campanes del s. XVIII

Com hem dit anteriorment no sabem la data exacta de l’acabament de les obres del campanar, però en trobar diferents llicències⁴ per beneir les campanes, tenim informació sobre quan començà a funcionar a ple rendiment i com s’anaven renovant els instruments amb el pas del temps. La llicència més reculada que trobem data del 16 d’abril de 1710, és a dir trenta-tres anys després d’iniciar-se les obres de l’església nova el campanar ja funcionava.

Les dues següents corresponen a l’onze i al vint-i-u de juny de 1755, i la darrera al vint-i-tres d’agost de 1789.⁵

Campanes del s. XIX

La campana més petita de les actuals, l’anomenada pels campaners “*campana dels batejos*”, fa només 53 cm de diàmetre i pesa uns 86 Kg. És també la més antiga que es conserva. Té inscrita la foneria i la data de fabricació “*Buenaventura Pallés i Armengol, Barcelona 1894*”, però no hi consta el nom de la campana.

El seu so és especialment bonic. A l’alçada de l’anell sonor –allà on pica el

batall- proporciona la nota *Fa4* (*f*⁷) - segons el diapasó actual en $L_a = 440$ Hz.

Des de l'any 2005 està instal·lada a la finestra de migjorn, sota de la matraca. Antigament es trobava molt a prop de la teulada i per accedir-hi calia muntar una bastida.

És per aquest motiu que es va poder salvar, durant els primers dies de la Guerra Civil de la destrossa global del campanar; la resta de campanes van ser llançades de dalt a baix. Els nens que ho varen viure recorden ara, d'avis, el sot que va deixar la campana major en caure. Després, quan arribaren els primers bombardeigs aeris les trobaren en falta per comunicar l'alarma.

Campanes del s. XX

De les dues campanes posteriors a la darrera guerra només una segueix funcionant, és la Concepció, la mitjana o “*dels morts*” que data del 1945. És de factura Valenciana – Foneria Manclús- i es va batejar com a “*Concepción Josefa Rosalia*” el 1945⁶. D'un diàmetre al cantell de 63 cm i amb uns 145 Kg de pes, proporciona aproximadament la nota *Re#4* (*dis*⁷).

⁴Segons documents conservats a l'Arxiu Diocesà Històric de Tarragona

⁵La llicència ens aclareix que aquesta darrera es tracta de la refosa d'una campana vella: “*Es trencha campana i es fon un altre. Pagat amb almoines dels fidels*”.

⁶No ho hem pogut confirmar, però sembla ser que Concepció era el nom de la muller del llavors alcalde, el Dr. Lucas.

L'Adrià, a la finestra de llevant.

Vista des de sota el batall de la Rosalia

Avui dia es troba emplaçada a la finestra de tramuntana, la que mira cap a la plaça del Castell.

L'altra campana, la major o “*de festa*” duia el nom de *Montserrat* i es va fondre el mateix any de l'entrada dels nacionals, el 1939. Es va esquarterar i va ser substituïda el 2005. Estava col·locada a la finestra de ponent i proporcionava el so més brillant i cridaner del campanar, segurament provocat per jou metàl·lic amb que es va substituir l'antic en electrificar-lo i que amb tota seguretat va ser la causa del seu trencament.

Campanes del s. XXI

Dues campanes més es van instal·lar el 2005, la Rosalia i l'Adrià, són de la foneria catalana Barberí i les va instal·lar l'empresa gironina Rifer.

La més grossa fa 82 cm de diàmetre i uns 320 Kg de pes. Duu per nom Rosalia i proporciona un *Sol#3 (gis')*. Està emplaçada a la finestra de ponent.

La darrera campana -situada a llevant i de nom Adrià- fa 72 cm de diàmetre, pesa uns 216 Kg i l'anell genera també un *Sol#3 (gis')*. No és gaire coherent que una campana més petita -i de gairebé 100 kg menys- proporcioni dins el mateix conjunt la mateixa nota que la major. Aquesta campana ens despista molt l'oïda, perquè un dels seus harmònics parcials, es troba a distància de 2a amb la nominal, per això ens pot donar la sensació que la nota principal és un *La#*. Si ens fixem bé, però, escoltarem que l'harmònic parcial corresponent a l'octava superior és clarament un *Sol#4*; exactament la mateixa nota que genera la seva companya Rosalia.

Amb tota probabilitat aquesta campana no hauria passat el peritatge d'un bisbat alemany, però ja sabem que a la mediterrània les coses són ben diferents... Per les seves dimensions hauria de generar clarament una nota més aguda, un *La#3* o un *Si3*, cosa que hauria estat més encertada que no pas doblar la nota de la campana major.

Per cloure aquest apartat us aportem una taula amb les dades del campanar actual, la seva combinació de sons ordenats de greu a agut:

Nom	Foneria / any	Emplaçament	Diàmetre en cm.	Pes en kg.	Nota	Nomenclatura Germànica	Observacions
Rosalia	Barberí/ 2005	Ponent (W)	82	320	Sol#3	gis'	3a correcta Si3 o (h').
Adrià	Barberí/ 2005	Llevant (E)	72	216	Sol#3	gis'	Prima alta o 3a menor baixa.
Concepció	Manclús/ 1945	Tramuntana (N)	63	145	Re#4	dis"	Enterros
Bateigs	Bonaventura Pallés/1894	Migjorn (S)	53	86	Fa4	f"	Molt clara

La matraca:

En un estat força òptim el campanar de Torredembarra encara conservava el 2005 la matraca, també dita carrau, tenebra o campana de fusta. Es trobava just a la part superior de l'obertura del campanar que mira cap a migjorn. Amb aquest artefacte de veritable enginyeria popular els campaners substituïen els seus instruments metàl·lics durant els dies de Setmana Santa que Jesús consta com a mort. Això és, o millor dit era, des de les 10 del matí del dijous Sant fins al migdia del dissabte de Glòria. Posteriorment el Vaticà varià aquestes dates; la processó passà de celebrar-se el dijous a fer-ho el divendres i la resurrecció es deixà pel diumenge.

Durant l'ofici de Tenebres era costum respondre a les matraques amb més soroll i la gent responia picant de peus o amb qualsevol bastó o maça damunt els bancs de fusta.

LES PEDRES DEL SOROLL:

De les nombroses pràctiques supersticioses associades al toc d'Al·leluia del dissabte de Glòria n'hem trobat una que la memòria popular torrenca associa al so de la matraca enlloc del de les campanes, com succeeix arreu del país. Tant és així, que aqueixa es trasllada de dissabte a dijous, just al moment que la tenebra comença a rodar estrepitosament.

Es tractava d'anar a plegar les "pedres del soroll" al punt de les 10 del matí del dijous Sant, quan la matraca començava a fer soroll. Res més que una dotzena de pedres del carrer, una per cada mes de l'any.

Aquestes es desaven a la cuina o en un lloc conegut de la casa i es feien servir durant els dies de forta tempesta, ja que es creia que tornant-les al carrer esvairien la calamarsa o bé posant-les a la finestra allunyarien els llamps. També hi ha qui en lloc de dotze n'aplegava deu perquè era l'hora en què començava l'estrèpit i també l'hora de la resurrecció.

Quan s'atansava una tempesta, la Concepció Sardà ens informa que l'amo, la mestressa, o bé qui es trobés a casa, llençava una pedreta al carrer des d'una finestra amb el següent conjur:

*Sant Marc, Santa Creu,
Santa Bàrbara, no ens deixeu!*

Per plegar les pedretes, la Montse Agràs ens informa que la quitxalla tenia una cançoneta que deia així:

*Cuca, cuca, surt del niu
que Nostre Senyor es viu
cuca, cuca, surt del forat
que Nostre Senyor ha ressuscitat.*

Joan Amades ens en parla al seu article “Costums populars de Barcelona” publicat al Butlletí Excursionista de Catalunya núm. 409, del juny de 1929. Segons ell però, es tracta d'un costum lligat a les moltes supersticions al voltant del toc d'Al·leluia:

“Al punt de les deu del matí, es llencen al volt totes les campanes, anunci que Jesús ha ressuscitat. El poble fa grans manifestacions de joia, i es creu que deu manifestar-se aquesta per mitjà de soroll i aldarull. (...) Durant el toc d'Al·leluia els infants solen cantar: Abelles, sortiu del niu, que Nostre Senyor ja és viu; abelles, sortiu del cau, que a Nostre Senyor li plau; abelles, sortiu del forat, que Nostre Senyor ja és nat. (...) La superstició també creu diverses coses relacionades amb el toc d'Al·leluia (...) es poden treure els corcs i arnes picant la fusta o roba en tal hora i dient: Cuca, cuca, surt del forat, que Nostre Senyor ha ressuscitat”.

ELS CAMPANERS

Segons vam poder consultar en els llibres de comptes conservats a l'Arxiu Diocesà Històric de Tarragona el sou del campaner havia anat històricament a càrrec de la parròquia, malgrat que els darrers campaners sembla ser que només obtenien algun benefici de les propines que originaven els bateigs.

Els descendents de Pasqual Lorenti

Durant la primera meitat del s. XX sabem per la nostra informadora principal, la Josepa Guasch, que el seus predecessors eren de *Cal Fe*. Per altra banda, ens assabentem per un interessant article publicat al Mònic el juliol de 2005 i signat per Josep Gual Galofré que el seu avi –Josep Galofré Roig, de *cal Fe*, va morir el 1934 essent el darrer campaner d’una nissaga de quatre generacions amb càrrec hereditari que es remunta a la primeria del s XIX.

El primer de la nissaga fou Pasqual Lorenti i Guinette, soldat italià de Ventimiglia de l’exèrcit de Napoleó durant la Guerra del Francès, que després de desertar va caure en mans del sometent de la Secuita. Passada la guerra en Pasqual es va casar amb la filla de l’alcalde de la Secuita i va catalanitzar el seu llinatge que de Lorenti passà a Llorens per tota la seva descendència. Però deixem que el mateix Josep Gual ens ho acabi d’explicar: *“Aquest Pasqual devia ser un home prou decidit. Va fer dos viatges a Itàlia a cavall, se’n conserven els passaports, i a la Torre es va fer ben conegut com a home instruït i necessari, fins que va sol·licitar del governador de Tarragona les places de Carter, Agutzil, Sereno i Campaner, càrrecs que se li van concedir a ell i als seus descendents. El meu besavi encara va ser campaner i sereno. L’avi de l’Anton Montserrat, Hermenegildo Llorens, conegut pel Quildet, encara va ser carter i agutzil.”*

La Maria Llorens, filla d’en Pasqual, es casà amb en Josep Galofré Roig i fou aquest qui heretà el càrrec de campaner. Hi continuà el fill d’ambdós, en Josep Galofré Llorens i posteriorment el seu nét que curiosament també s’anomenà Josep Galofré Roig, com l’avi.

Josep Boronat

Segons la Josepa Guasch, en morir sobtadament el campaner, Mn. Joaquim Boronat li ofereix la feina al seu espòs, Josep Boronat. Però com que el Josep treballava fent torns a la bòvila de *Refractaris Llovet* només podia comprometre’s a fer els tocs quan no era a la fàbrica. La solució que adoptaren va ser que ell i la seva esposa compartirien l’ofici de campaner i repartint-se els tocs en funció del torn del Josep a la fàbrica.

És interessant observar que al s.XX ja no és el Governador de la província qui concedeix el càrrec de campaner, sinó que és el mossèn, en nom de la parròquia qui tria la persona més adient. Avui trobem ben lògic que la selecció de personal la faci l’empresa contractant, cosa que al s XIX potser no era tan evident.

Rosina Boronat i Josepa Guasch, les darreres campaneres.

Josepa Guasch Valls, la darrera campanera

Amb la mort prematura del marit, la Josepa Guasch Valls es converteix en la campanera de la parròquia, càrrec que exercí amb l'ajut de les seves filles Magdalena i Rosina Boronat Guasch també després de l'arribada de Mn. Josep Manresa a la parròquia. Però amb el següent rector de l'arxiprestat, Mn. Enric Esplugas, va abandonar el càrrec perquè se li feia pesada la feina. Per aquest motiu s'electrificà el campanar a inicis de la dècada dels setanta.

DARRERS TOCS MANUALS DEL CAMPANAR DE TORREDEMBARRA

Les campaneres entrevistades no recorden cap sistema mnemotècnic o onomatopèic bé per a recordar, bé per a identificar els diferents tocs. Un servidor -pel fet d'haver viscut durant molts anys prop del campanar- se'n recorda d'una forma verbal que associava a la crida de les campanes. Així, les repetides combinacions d'agut-greu semblaven dir: - *Din- dan, ja vénen; din-dan, ja van...* cantarella que repetíem en comprovar la corrua de gent que caminàvem apressats fins a la parròquia.

Existien dos tipus de tocs manuals i un de mecànic. Aquest darrer és el dels martells del rellotge corresponents als quarts i a les hores que, com és evident, ara i aquí no tractarem. Del altres dos en farem una breu descripció, ja que són bàsics per entendre el funcionament de qualsevol campanar:

-Pic i/o repic:

Així se'n diu quan la campana resta quieta i és el batall o un martell qui copeja l'anell sonor rítmicament. El batall es movia per acció d'una corda que duia lligada i que baixava fins el cor, per tant, per repicar no calia pujar dalt del campanar.

-Repicó:

És el mateix sistema que l'anterior, però s'anomena així per diferenciar els repics finals d'un toc fets amb una altra campana. Té certa similitud amb el sistema emprat per trucar a un habitatge de pisos abans de la propagació del timbre elèctric i no sabia, ni tampoc és la meua pretensió, aclarir quin dels dos usos manlleva el terme de l'altre. Per si el lector ho ignorava, el sistema tradicional de trucar a una porta d'un bloc de pisos consistia en fer amb el picaporta un nombre de pics de caràcter pausat que indicaven el pis i uns repics ràpids i ritmats –els repicons– que indicaven la porta a la qual s'estava trucant-. És a dir, si volies trucar al 3r-2a(segona), havies de fer tres pics i dos repicons.

-Ventar:

Consisteix en fer brandar la campana fent-la girar sobre el braç de torsió i amb l'ajut del contrapès del jou fer que el batall copegi l'interior de l'anell sonor. S'ha de procurar que la campana no tombi –precisament ve d'aquí, l'expressió *fer el tomb de campana*– ja que podria trencar-se el braç de torsió subjectat al jou que és on es lliga la corda. La Rosina Boronat és prou explícita en descriure'ns els renys de son pare quan les dues germanes tibaven massa fort la corda. La majoria de campaners catalans detesten i eviten fer tombar la campana, no pas els campaners aragonesos i valencians, ja que és així, rodant, com les toquen ells.

Tritlleig:

És l'efecte alegre i festiu de ventar més d'una campana alhora.

-Posar a seure:

Per iniciar els tritlleigs o tocs ventats els campaners solien posar a

seure totes les campanes, això és invertir-les boca amunt i deixar-les anar tot seguit, de manera que els batalls, ara deslligats, reboten lliurement en deixar-les anar de cop.

A banda del rellotge⁷ els tocs diaris del campanar es limitaven tots a usos de la pràctica religiosa habitual:

-Tocs d'Oració Diària

Oració, a punta d'alba
 Missa, mitja hora abans
 Àngelus, al migdia
 Rosari, al vespre

A més d'aquests, tan bon punt es tenia coneixement d'una mort es feia algun dels tocs de difunts que posteriorment veurem, toc que es tornava a repetir a continuació del Toc d'Oració del vespre.

Els tocs de missa en dies laborables –el dissabte encara es treballava tot el dia– els tocava el senyor rector, ja que els campaners només tenien l'obligació de tocar a missa els diumenges i festius. Malgrat això el toc de missa era el mateix.

- Tocs de Diumenge

Missa de 7, a 2/4 de 7, mitja hora abans de la primera missa.
 Missa de 9, a 2/4 de 9, mitja hora abans de l'inici de la missa.
 Missa d'11, en tractar-se de l'ofici principal es tocava dos cops, el primer a 2/4 i el segon a 3/4 d'11.
 Missa de 7 del vespre, a 2/4 de 7 del vespre.

- Tocs Excepcionals:

Per portar el combregar (viàtic)
 Tocs de difunts, de primera, segona i tercera
 Bateig
 Tritlleig de festa: Vigília de diada, Oficis solemnes, Sortides i Entrades de processó...

- Tocs d'Alarma:

Toc de Foc
 Toc d'Auxili del Sometent

⁷ El rellotge disposava d'un mecanisme propi per a fer tocar les hores i els quarts, però era precis donar-li corda un cop al dia, feina que desenvolupava l'agutzil municipal, per tractar-se d'un servei civil, no secular.

TOCS D'ORACIÓ DIÀRIA:

Aquest toc es tocava tres cops al dia i només un d'ells té horari fix, l'Àngelus, que es tocava a les 12 del migdia. La concreció horària dels altres dos, com que es tocaven a punta d'alba i al vespre, depenia del moment exacte en què es llevava o es ponía el sol.

És el toc més emprat pels campaners i alhora el més senzill, atès que es tracta de tres sèries de tres repics amb la campana més petita –la dels *batejos*. Aquesta campana es trobava llavors al capdamunt del campanar i no es ventava mai, només es repicava. El toc d'oració es feia des del cor, no calia pujar dalt del campanar.

Pel que ens diu la Josepa Guasch, pocs anys després de la darrera guerra, el seu marit va preguntar-li a Mn. Joaquim Boronat si creia que pagava la pena fer el primer Toc d'Oració, perquè ell tenia la sensació que ben poca gent es llevava tan d'hora per complir amb aquest prec. El titular de la parròquia, que segons ens informa la Josepa, era molt comprensiu i pràctic li va agrair la sinceritat estalviant-li aquesta tasca matinal.

TOCS DE DIUMENGE:

-**Missa de 7:** El primer d'aquests tocs es feia a continuació del Toc d'Oració i per tant, aquesta pregària tenia una hora fixa quan esqueia en diumenge.

És un toc que es feia també des del cor consistent en repetides sèries de deu repics seguits amb la campana petita i un repicó més llarg amb la grossa, el toc acabava amb tres repicons de la grossa.

-**Missa de 9, d'11 i de vespre:** Es tracta d'un altre repicat que es perllonga durant uns quants minuts, no gaire més de cinc. Es tocava des del cor i en aquest cas s'empraven les campanes mitjana i grossa amb un nombre indefinit de sèries de dos repics alternats greu-agut.

TOCS EXCEPCIONALS:

-**Viàtic, toc per combregar malalts:** Un toc que a dia d'avui ens sembla curiós pel fet que ja no s'interpreta. Es començava a tocar just en el moment que el mossèn sortia fora del temple per dur el combregar tant als malalts que no es poden valer per si mateixos com als malalts terminals. No es deixava de tocar fins que el mossèn amb la custòdia no tornaven a ser dins de recinte sagrat.

Escala de la torre del campanar.

Quan el malalt era un bon fidel⁸ la custòdia i el mossèn anaven protegits sota d'un pal·li portat per sis persones –el mateix que es feia servir durant la processó de Corpus, en canvi si el malalt no era tan bon fidel el santíssim sagrament es protegia amb un parasol blanc que un escolanet procurava dur damunt del cap del mossèn, tot seguint el pas al seu darrera.

La Josepa Guasch ens diu que aquest toc consistia en ventar la campana dels morts (mitjana) i la petita. En canvi, la seva filla Rosina Boronat li comenta que ventar era sinònim de festa i que la petita no es podia ventar; per tant ella no el recorda així, sinó més aviat un toc similar al de difunts però executat amb les campanes petita i mitjana. Altres informadors ens han confirmat que el Toc de portar el combregar no era ventat, però el convenciment de la Josepa ens fa dubtar, ja que pel fet de treure la custòdia al carrer i sota pal·li, bé podia semblar una petita processó⁹.

⁸ Aspecte que durant l'etapa franquista no sempre tenia a veure amb les bones pràctiques religioses.

⁹ Reforçaria aquest record el fet que a molts llocs són conegudes les processons dels Viàtics de Pasqua, amb cobles de ministrers acompanyant la custòdia fins a les cases dels malalts. S'han recollit melodies amb aquesta funció a Girona, a Vic, amb noms tan explícits com “Les gralles al combregar”.

En tot cas, el que és clar, és que el toc s'acabava amb tres pics seguits de la campana petita.

-Tocs de Difunts: Sembla ser que a la Torredembarra de mitjans segle XX existien tres tocs diferents per a anunciar la mort d'un veí o altra persona de pas. Els tocs depenien també de la categoria dels funerals i per tant de la categoria del difunt, sembla ser que lligada també al seu nivell adquisitiu o rellevància política. Per sort, avui dia només hi ha un toc igual per a tothom, però en aquell temps les campanes, a més del seu ús religiós i civil, també indicaven la posició social dels individus.

Així, els tocs eren coneguts pels campaners com "*Enterro de primera, de segona o de tercera*". El primer i el segon eren idèntics i consistia en un picar de pulsació reposada alternant la campana grossa amb la mitjana¹⁰ –la dels morts. Només variava, de l'un a l'altre, la durada més llarga de l'enterro de primera categoria. El de tercera es tocava amb la mateixa cadència però amb les campanes mitjana i petita i durava mol poc temps, pel que la Josepa en diu que la gent quan sentia aquest toc preguntava:

-Qui serà aquest pobre home?

Els tres tocs de difunts s'iniciaven amb uns repics que identificaven el gènere del traspassat: amb la campana petita, tres pics si era home i dos si era dona. Si al final del toc es feia un repicó amb la campana petita indicava que el finat era un infant.

Es tocava tant bon punt es tenia coneixement d'una defunció, com que antigament tothom moria a casa, quan es tractava d'una malaltia llarga els campaners ja estaven avisats i més o menys esperaven la confirmació de l'òbit per a fer el toc.

Seguidament al Toc d'oració del vespre, es tornava a fer el Toc de Difunts, ara però sense els senyals identificadors de gènere, atès que es tractava de la mateixa defunció, en cas contrari algú podria interpretar que se n'havia produït una altra. A l'endemà al matí i al vespre s'anava repetint aquesta operació –al migdia no- i així durant els dies que el mort era vetllat a casa. Finalment, mitja hora abans dels funerals es repetia aquest toc que es tancava amb un repicat final amb la petita –més llarg que el repicó- que indicava la proximitat dels funerals.

¹⁰ S'aconsegueixen així uns intervals a cavall de quarta i quinta molt "perfumats" d'harmònics.

Lligat amb els funerals, ha subsistit fins els nostres dies a la vila una pràctica característica que tot seguit descriurem. Quan s'iniciava el toc que venia a anunciar els funerals, el mossèn anava a casa del difunt per acompanyar-lo en el darrer passeig pel poble fins la porta de l'església. Mentre rebia la benedicció del mossèn, els homes de la família es col·locaven a la vorera de davant la porta, seguint un estricte ordre protocol·lari de proximitat sanguínia. Llavors, els homes que per diversos motius no entraven al funeral, feien una filera per passar davant dels parents a mostrar el seu condol. Un cop expressat, se'n tornaven cap allà d'on veien per darrera, passant per l'anomenat "Carreró dels vius", un estret passadís de nom explícit que comunica el Pla de l'església amb el carrer Major. Acabat el funeral l'operació es repetia pels homes que entraven al temple, ara però, davant la porta falsa que dona al Pla de l'església. Mentrestant i a dins, les dones passaven el condol a les de la família del difunt que eren assegudes al primer banc a la dreta de l'altar.

Aquest costum es manté avui dia amb petits canvis d'emplaçament i sense el trànsit del mossèn tot acompanyant el difunt pels carrers de la vila.

-Toc de Bateig: Era el més alegre de tots els tocs efectuats, perquè intervenien totes tres campanes i es necessitaven un mínim de dos campaners per a tocar-lo. La campana grossa i la mitjana es ventaven com

qualsevol dia de festa mentre que la petita anava repicant obstinadament una pulsació constant.

Si només hi anaven dos campaners el que ventava la mitjana es lligava la corda de la petita al peu i portava la pulsació picant a terra. Si el toc s'havia de fer durar força temps –tot depenia de la propina que donaven els familiars– eren necessari com a mínim tres persones per a ajudar-se i recuperar forces.

Si la propina era bona el toc podia durar fins que la família celebrava les batialles o “plegar bateig”, és a dir, quan llençaven caramels, confits, avellanes i algun que altre cèntim des del balcó principal de la casa. I si la propina era més aviat escassa el toc era interromput immediatament, per molt que la família demanés insistentment:

Toqueu, toqueu!

-**Tritlleig de Festa:** Consistia en ventar la grossa i la mitjana. Es tocava durant:

Les vigílies de festa, primer al migdia i després a les dues de la tarda;
 Els dies de festa Major¹¹ mitja hora abans de l'Ofici solemne i en el moment de sortir i tornar a entrar la processó;
 Per Corpus, es feia el mateix amb la processó;
 Per motiu de qualsevol altra solemnitat com per exemple la proclamació d'un nou Papa.

Tocs d'alarma:

-**Toc de foc:** La Josepa Boronat ens explica que aquest toc no recorda haver-lo tocat mai, però creia que es tractava de ventar les dues campanes més grosses alhora. Per tant, idèntic al Toc de Festa, però en qualsevol moment del dia. Com que l'alarma es produïa en un moment inesperat la gent no associava el toc amb la Festa, sinó amb algun perill imminent.

Altres fonts orals consultades que recorden haver sentit el toc abans de la guerra, ens diuen que el Toc de Foc era un repicar gairebé frenètic de dues campanes, probablement les més agudes, petita i mitjana.

El Sr. Rafel Núñez ens esvaeix el dubte proporcionant-nos el quadre d'alarmes i punts de reunió del Sometent de Torredembarra on hi figura clarament aquest toc: “*Campanades seguides amb campana grossa*”.

¹¹ Festa del Quadre el 15 de juliol i festa Major a llaor de santa Rosalia el 4 de setembre.

Malgrat l'explicació, que podia semblar raonable de la Josepa, més convincents resulten els arguments de qui ens diu que el Toc de Foc no podia ser ventat: perquè davant d'una emergència, el campaner no es podia entretenir enfilant-se dalt del campanar per deslligar els batalls de dues campanes i posar-se a ventar-les com si es tractés d'una festa. Era qüestió de vida o mort: el toc havia de ser instantani i no podia crear cap mena de dubte a qui l'escoltava; havia de causar una forta sensació d'angoixa que el deixondís davant del perill.

-Toc d'auxili: La Josepa no ens parlà, però veiem al mateix quadre del Sometent que existeix un toc d'Auxili consistent en “9 batallades de campana grossa i 3 batallades campana mitjana següides”.

També ens aclareix: *“Tot individu, tant el que fa la senyal com els que la sentim, vénen obligats a repetir-la cada DOS ó TRES minuts i acudir al punt de reunió, amb arma si és d'aussili o amb eines d'apagar el foc en aquest cas. Quant les campanes de la Parroquia toquin a Sometent el lloc de reunió si no's coneix pels xiulets, serà davant la casa de la Vila. Si son les de l'església de Mar, davant de la mateixa i si es la de Clarà igualment davant la mateixa”.*

ELECTRIFICACIÓ DEL CAMPANAR EL 1974

Com ja hem apuntat anteriorment, el 1974, Mn. Enric Esplugas va decidir electrificar el campanar i canviar el sistema mecànic del rellotge per un altre de més modern.

Amb aquesta finalitat es va obrir una subscripció popular que no va durar gaire temps, doncs en Jaume Rimbau (*a*) *Jaume Peig*, un obrer jubilat natural del poble va assumir tot sol la despesa.

El rellotge i el sistema elèctric del campanar va ser instal·lat per l'empresa valenciana Manclús, substituint els antics jous –ignorem si de fusta o de pedra– per uns altres de ferro i qualsevol possibilitat de ventar manualment les campanes.

RENOVACIÓ DIGITAL DEL CAMPANAR L'ANY 2005

El rellotge valencià instal·lat el 1974 feia anys que s'avançava i no funcionava gaire correctament. Un dels contrapesos del sistema havia enxampat la mà mossèn Anton Morell, l'anterior rector, trencant-li diversos dit de la mà dreta.

Durant la festa Major del 2004, la campana grossa –Montserrat, 1939– es va badar i generava un so esquerdat. Per aquests dos motius la parròquia va decidir fondre dues noves campanes: Santa Rosalia i Sant Adrià, que se sumaren a la Concepció –la dels morts– i la petita o dels *batejos*.

Les noves campanes i el rellotge de tecnologia digital s’instal·laren per l’empresa gironina Rifer. El rellotge funciona amb l’hora GPS i els tocs poden ser programats digitalment, fins i tot amb comandament a distància. Amb tot, Rifer tan sols les va instal·lar, les campanes noves són obra de la foneria olotina Barberí –ara situada a Riudellots de la Selva– cosa que determinem per la inconfusible faisó de les seves nanses.

RENOVACIÓ DE LA MATRACA EL 2012

Després de la renovació efectuada el 2005 les quatre campanes disposen d’un jou de fusta tropical imputrescible que imita l’estil de les campanes tradicionals, cosa que permetria poder-les desenganxar del sistema mecànic i ventar-les manualment. Possibilitat, dèiem a l’inici d’aquest treball, que s’obria per ocasions i celebracions especials. De moment encara no s’ha intentat.

Si més no, enguany s’ha pogut accionar manualment la matraca, bellíssima còpia de l’anterior feta per en Galdric Santana, que s’ha instal·lat de nou al campanar. S’ha col·locat al lloc habitual, a l’obertura de migjorn, just damunt de la campana petita i s’ha fet sonar per anunciar tots els oficis i processons durant els dies en què les campanes no poden sonar.